

RĒZEKNES TEHNIKUMS

METODISKIE MATERIĀLI LATVIEŠU VALODĀ

PĀRSPRIEDUMA RAKSTĪŠANAS PRASMJU APGUVĒ

Materiālus izstrādāja un sagatavoja
Rēzeknes tehnikuma
latviešu valodas skolotāja
Diāna Čakše

SATURS

	<i>Lpp.</i>
Ievads	3
1.Pārspriedums kā veiksmē un problēma	4
2.Pārsprieduma rakstīšanas prasmju sarežģītākie apguves posmi	5
3. Izmantotie avoti	16
4.Pielikums	17

IEVADS

Vidusskolas un vidējās profesionālās izglītības posmā izglītojamajam jāprot rakstīt daudzveidīgi teksti, bet galvenais un vissarežģītākais ir pārspriedums.

Rakstot pārspriedumu, skolēni saskaras ar tādām problēmām kā temata izpratne, kompozīcijas, plāna veidošana, faktu atlase un sasaiste ar savu pieredzi, tāpēc nepieciešams izstrādāt uzdevumus un metodes, kas atvieglotu izglītojamo darbu sarežģītajā pārsprieduma radīšanas procesā. Diemžēl jaunākās mācību metodes un IT izmantošana mācību stundās un mājās neveicina tāda domāšanas procesa attīstību, kas nepieciešams, lai radītu pārspriedumu atbilstoši nosacījumiem.

Šis metodiskais materiāls nav veidots ar mērķi radīt interesi par domrakstu kā radoša darba veidu, bet gan lai atvieglotu izglītojamo izpratni par plānošanas un rakstīšanas procesu un tā nozīmi.

Piedāvātajā materiālā netiek vispārīgi analizēti pārsprieduma veidi, kompozīcija, vērtēšanas kritēriji utt., jo apraksti šīm tēmām lasāmi dažādos metodiskajos līdzekļos un grāmatās.

Rēzeknes tehnikumā tika veikta aptauja ar mērķi noskaidrot pamatproblēmas, kas saistītas ar pārsprieduma rakstīšanu latviešu valodas stundās (*1. pielikums*). Rezultāti ļauj secināt, ka tehnikuma izglītojamajiem vislielākās grūtības sagādā temata izpratne, pārsprieduma plānošana un ievada rakstīšana. Balstoties uz šiem rezultātiem tika veikta analīze un izstrādāti metodiskie materiāli darbam stundā, kas veicinātu izglītojamajiem trūkstošo prasmju attīstīšanu pārsprieduma rakstīšanā. Metodiskā materiāla pamatdaļā iekļauts teorētiskais materiālu izstrādes pamatojums kopā ar attēliem, tabulām un shēmām. Pielikumā ievietoti materiāli darbam stundā pārspriedumu paraugi un prezentācijas.

1. Pārspriedums kā veiksmē un problēma

Pārspriedums ir viens no domraksta veidiem, bet ikviens domraksts ir radošs darbs, kura laikā izglītojamajam jāpiemīt izpratnei un prasmei veikt sarežģītas domāšanas operācijas: izprast, analizēt, plānot, vispārināt, apkopot, secināt, pamatot, argumentēt, pierādīt utt.. Tas nav tāds radoša darba veids, kad skolēns var brīvi izteikt savas domas un viedokli viņam pieņemamā formā vai veidā, kā, piemēram, jaunrades darbs, brīvais raksts, prāta vētra u.c..

Pārspriedums – domraksta veids, kurā **secīgi un argumentēti** atklātas paša pārdomas un vērtējums par kādu tematu.¹

Pārsprieduma rakstīšana ietver virkni organizētu nosacījumu, kuri izglītojamajam jāizpilda obligātā kārtā. Problēmas rodas tad, ja šie nosacījumi nav zināmi vai nav saprotami, bet bieži vien izglītojamajiem trūkst iemaņu konkrētu nosacījumu izpildīšanai, tāpēc daudzu jauniešu pārspriedumus var nosaukt par frāžainu savārstījumu, kura autoram pašam nav skaidrs, kas te domāts un izklāstīts. Piemēram, ISEC pētījums 2007. g. „Skolēnu sasniegumu analīze tekstveidē latviešu valodas un literatūras centralizētajā eksāmenā: situācijas izpēte un ieteikumi”, kā arī pieredze, rāda, ka *pārsprieduma rakstīšana sagādā problēmas lielākajai daļai izglītojamo, un iemesls nebūt nav nevēlēšanās rakstīt radoši, argumentēti, pamatoti, bet gan pārsprieduma rakstīšanas elementu nepārziņāšana vai prasmes trūkums pielietot tos praksē. Izglītojamie elementāri apjūk, kad nezina, kuru no tematiem izvēlēties, nezina, kā sākt rakstīt (pirmais ievadteikums, viņuprāt, ir vissarežģītākais), raksta un domā vienlaicīgi. Ir situācijas, kad viss ir skaidrs teorētiskajā līmenī, bet praktiski to grūti izmantot, tāpēc nepietiek vien ar plāna veidu, pārsprieduma uzbūves un definīcijas zināšanu, nepieciešami uzdevumi, kas ļauj izglītojamajam izprast attiecīgā teksta veidošanas posmus un attīsta spēju tos izmantot sava pārsprieduma radīšanā.*

Pārspriedums ir iekļauts arī Valsts centralizēto eksāmenu ISEC 3. daļā un veido 38 % procentus no kopējā eksāmena vērtējuma, kur 1. daļa – 29 %, 2. daļa – 33 %.² Tas nozīmē, ka tādas tekstveides prasmes kā saprast, izvēlēties tematu, plānot rakstīšanas gaitu un veiksmīgi pamatot savus spriedumus ar atbilstošiem kultūras un literatūras faktiem ļoti būtiskas vidusskolas posmā.

¹ URBANOVIČA, I., ŠŪPOLA, R., VANAGA, A. *Latviešu valoda 10. klase*. Rīga: Zvaigzne, ABC, 2010. 34.lpp.

² ŠPŪLE, K. *Latviešu valodas centralizētā eksāmena programmas un darba paraugs*.

Pieejas veids: http://visc.gov.lv/eksameni/vispizgl/dokumenti/20110823_lv_ce_paraugs.pdf

3.Pārsprieduma rakstīšanas prasmju sarežģītākie apguves posmi

A. Temats

Ir svarīgi saprast domraksta uzbūves elementus un prast tos lietot.

Domraksta pamatelements ir temats. Tas ir vienā vai vairākos vārdos skaidri formulēts norādījums, par ko jāraksta domraksts.¹

Skolā nākas sastapties ar problēmu, ka izglītojamie neizprot pārsprieduma tematu, kas pamatā identisks virsrakstam, bet šādai izpratnei ir būtiska nozīme. Sarežģīti pat neiespējami kaut ko radīt, ja nav skaidrs, kas un par ko jāraksta, līdz ar to, vērtējot pārspriedumus, rodas problēma – temata sašaurinājums, temata paplašinājums, novirze no temata un sliktākajā gadījumā darbs neatbilst virsrakstam, ir bezpersonisks. Lai attīstītu izglītojamajam sapratni un prasmi izprast tematu, var piedāvāt uzdevumus, kur virsrakstā jāpasvīturo galvenais vārds, kam būs pakārtots plānojums un tālākais teksts (2. pielikums). Piemēram, izglītojamais izvēlēties tematu „Mani priekšstati par laimi”, kur pasvītrots tiek pamatvārds *priekšstati*. Tas nozīmē, ka jāplāno un tekstā arī jāpamato, kādi *priekšstati par laimi* tiks atklāti katrā no trīs iztīrējuma atkāpēm. Shematiski (3.pielikums) to var attēlot šādi:

„Mani *priekšstati par laimi*” ----- iztīrējuma: 1.atkāpe- *priekšstats (uzskats) par laimi nr.1*
2.atkāpe- *priekšstats (uzskats) par laimi nr.2*
3.atkāpe- *priekšstats (uzskats) par laimi nr.3*

Mācību procesā jāpievērš uzmanība arī prasmei izvēlēties no vairākiem piedāvātajiem tematiem vienu. Izglītojamajam noteikti jāvelta zināms laiks katra temata izvērtēšanai un izpratnei. Ir jābūt skaidrai tematā ietvertajai problēmai, jo tikai tad izdosies paust patstāvīgas domas, atziņas un vērtējumus (skat. 3.1. shēmu).

¹ BLAUA, G. *Man jāraksta domraksts*. Rīga: Zvaigzne, ABC, 1999. 10.lpp.

Temata izpratnes plāns**Darbības**

1. Izvēlies vienu no dotajiem tematiem!
2. Atrodi virsrakstā pamatvārdu.
3. Analizē pamatvārdu

4. Veido pārsprieduma uzbūves plānu.
5. Veido pārsprieduma plānu

Piemērs

Latviešu tautas lielākās vērtības.
 Latviešu tautas lielākās **vērtības**.
 Vērtības: Kas ir latviešu vērtības?
 (dziesmas, folklorā, literatūra, tauta, mūzika,
 valoda, daba, cilvēki, ģimene, bērni utt.)

Ko izvēlēšos iztirzājumam?

1. atkāpe – vērtība nr. 1
2. atkāpe – vērtība nr. 2
3. atkāpe – vērtība nr. 3

Darba lapa – Pārsprieduma uzbūves plāns
Darba lapa - Pārsprieduma veidošanas plāns

B. Argumentācija

Pārspriedumā parasti tiek analizēta kāda problēma, par kuru sakopoti fakti un argumentācija, tiek pausta sava attieksme, tās vērtējums un interpretācija.

ISEC eksāmenā izglītojamiem jāizsaka ne tikai savi spriedumi, viedoklis par tematu, bet jāizpilda būtisks nosacījums „Argumentācijai izmanto Latvijas kultūras vai latviešu literatūras faktus!”¹ Pārsprieduma autoram svarīgi, pirmkārt, zināt, kas ir literatūras un kultūras fakti, jo daudziem jēdziens fakti asociējas ar kaut ko svešu un viņiem nesaprotamu vai nezināmu, tāpēc stundās jānoskaidro un jāanalizē būtiskākos literatūras un kultūras faktus. Var izmantot apkopojošu materiālu (skat. 3.1.attēlu). Izglītojamie par katru faktu var uzrakstīt konkrētus piemērus, papildinot materiālu un pamatojot fakta nozīmīgumu (4. pielikums).

¹ ŠPŪLE, K. *Latviešu valodas centralizētā eksāmena programmas un darba paraugs*.
 Pieejas veids: http://visc.gov.lv/eksameni/vispizgl/dokumenti/20110823_lv_ce_paraugs.pdf

Kultūras fakti:

Mūzika
Māksla
Deja
Teātris (*izrādes, aktieri, teātri*)
Kino
Muzeji
Kultūras pasākumi (*kultūras festivāli*
Dziesmu un Deju svētki)
Kultūras darbinieku dzīve un darbība
Kultūras iestāžu darbs (*bibliotēkas, kultūras nami*)
Kultūras TV, internetā, presē (*„100g kultūras”,*
www.kultura.lv)
Latviešu tautas tradīcijas
Citāti

Literatūras fakti:

Informācija par rakstnieka dzīvi
Literārie darbi (*tematika, ideja, sadzīve*)
Literārie varoņi (*raksturi, rīcība, attiecības*)
Folkloras materiāli (*tautasdziesmas*
pasakas, sakāmvārdi, parunas, mīklas)
Citāti

3.1. attēls. Kultūras un literatūras fakti

Problēmas sagādā tas, ka izglītojamais nespēj faktus domraksta tekstā loģiski sasaistīt ar saviem spriedumiem. Bieži vērojamas situācijas, kad redzams, ka fakti it kā mehāniski pievienoti tekstam, bet ir vāja sasaiste ar autora spriedumiem vai arī izvēlētie fakti nav pietiekoši pārlicinoši, lai pamatotu vai pierādītu. Tas nozīmē, ka izglītojamajiem trūkst mērķtiecības faktu atlasē un prasmes sasaistīt faktu materiālu ar tematu un saviem spriedumiem. Lai attīstītu šīs prasmes var piedāvāt vērtēt citus pārspriedumus, kur vairāk vai mazāk veiksmīgi izmantoti fakti (5 un 6 .pielikums).

Praktisks uzdevums darbam ar pārsprieduma paraugu tekstiem:

- Izlasiet domraksta paraugu;
- Ievadā – pasvītrojiet pamatvārdus;
 - apvelciet 3 nosauktos aspektus, par kuriem būs iztīrājums;
- Katrā iztīrājuma atkāpē – pasvītrojiet faktus;
 - ierāmējiet pamatojuma vārdus;
 - apvelciet vārdus, kuri norāda, ka autors izsaka savu personīgo viedokli

* Nobeigumā pasvītrojiet secinājuma vārdus un frāzes.

Kura atkāpe Jums patika visvairāk? Kāpēc?

Kuru atkāpi varētu papildināt vai rakstīt savādāk?

Uzrakstiet piedāvātajam domraksta paraugam iztirzājuma 4. atkāpi!

Gatavojoties pārspriedumam var piedāvāt tabulu, kur apkopo nepieciešamos literatūras faktus pirms rakstīšanas (skat. 3.1.tabulu).

31.tabula

Uzdevums, gatavojoties pārspriedumam

Aizpildi, lūdzu, tabulu!

Latviešu autors	Literāra darba nosaukums	Galvenie varoņi	Tēma	Problēma	Darbos risināto tēmu līdzība, radniecība, asociācijas

Iespējams izmantot darba lapu, kur skolēni meklē dažādus faktus un viedokļus par konkrētu tematu (skat. 3. 2. attēlu).

Uzdevums gatavojoties pārspriedumam

Aizpildi, lūdzu, shēmu!

Viedokļi par tematu internetā, TV, presē (vismaz 2)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Viedokļi, idejas, tēmas literāros darbos (vismaz 2)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Pārsprieduma temats

.....
.....
.....
.....

Draugu un radu viedokļi (vismaz 2)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Manas radošas un oriģinālas domas

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Liela problēma ir arī paša pārsprieduma autora viedoklis un vērtējums, kas bieži vien ir bezpersoniskas, nepārliciecināmas, apstrīdamas, trafaretas frāzes. Arī šādas problēmas iespējams risināt, piedāvājot dažādus pārspriedumus, kur iespējams apstrīdēt nepārliciecināmas frāzes.

Mācību procesā uzmanība jāpievērš:

- prasmei izteikt vērtējumu, kas pamatots ne tikai ar personisko pieredzi, bet atklāj arī indivīda spēju izvēlēties un izprast notikumus no plašāka skatpunkta;
- prasmei spriest patstāvīgi, lai izvairītos no trafaretiem spriedumiem un saukļiem, jo tie darbu padara bezpersonisku;
- faktu mērķtiecīgai atlasei, kas der savu spriedumu pamatošanai un apliecina skolēna izpratni par tematu, kā arī pauž viņa vispusīgas zināšanas;
- jāmudina skolēni par faktu materiālu izmantot literatūras zināšanas – daiļliteratūra ir bagāts faktu materiāls;
- spējai izprast nozīmīgus un maznozīmīgus faktus;
- jāmacās izvairīties no vispārinājumiem.

C. Kompozīcija

Viena no būtiskākajām prasmēm un pārsprieduma veiksmīgas radīšanas nosacījumiem ir spēja mērķtiecīgi atklāt domu, ievērojot kompozīcijas un pārsprieduma uzbūves nosacījumus. Lai to izdarītu veiksmīgi, jāvelta laiks pārsprieduma plānošanas prasmes apguvei. Haotiskums radošajos darbos ir liela problēma un saistīta ar dažiem faktoriem:

- plāna veidošana vidusskolā nav obligāta;
- izglītojamie nevēlas veltīt laiku plānošanai;
- izglītojamie izvairās no plāna sastādīšanas, jo tas saistās ar plāna punktu formulēšanu, kas lielākajai daļai ir apgrūtināta un sarežģīta;

Plāns – teksta satura posmu secīgs, īsi formulēts uzskaitījums.¹

Vidēja līmeņa profesionālās skolas izglītojamajam kaut ko īsi formulēt vēl par neeksistējošu tekstu ir ļoti sarežģīti.

Mācību procesā uzmanība jāpievērš:

- plānošanas nozīmei domas mērķtiecīgā virzībā;
- tekstveides principu stingrā ievērošanā, daļu apjoma (ievads, iztīrājums, nobeigums) samērībā;

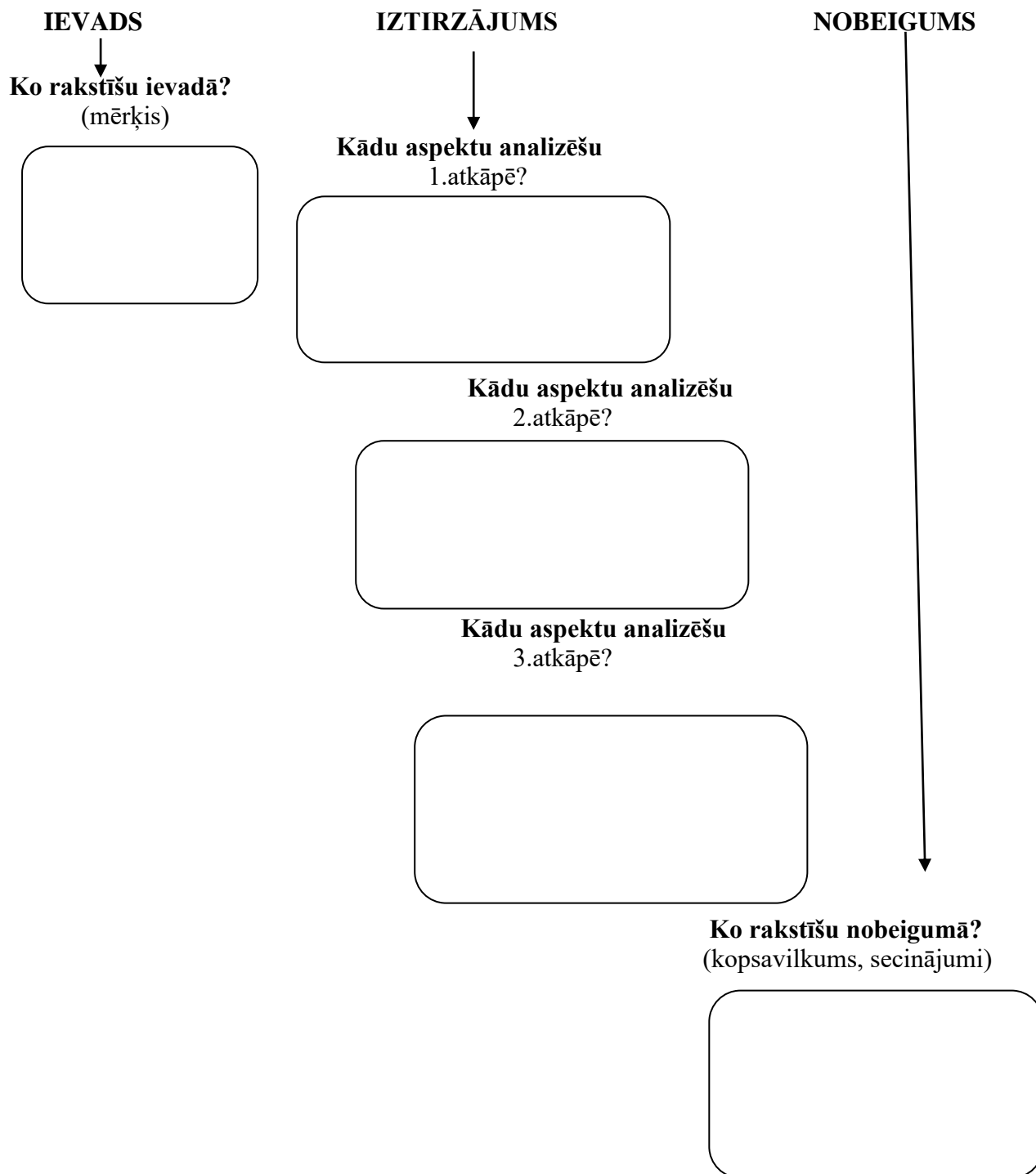
Lai izvairītos no haotiskiem un kompozicionāli neveiksmīgiem, nesakarīgiem darbiem, izglītojamajiem vispirms jāpiedāvā materiāli, kuri viņiem skaidrāk palīdzēs saprast to, ka

¹ URBANOVIČA, I., ŠŪPOLA, R., VANAGA, A. *Latviešu valoda 10. klase*. Rīga: Zvaigzne, ABC, 2010. 36.lpp.

pārspriedumu var plānot vienkāršākā veidā un interesantāk. Te lietderīgi veidot vienkāršu pārsprieduma uzbūves plānu ar pamatjautājumu „Ko es rakstīšu..?” (skat. 3.2.shēmu)

3.2.shēma

Pārsprieduma uzbūves plāns

3. 2. attēls. Pārsprieduma uzbūves plāns

Galvenais, kas jāsaprot, ir tas, ka nav obligāti jā sastāda vienkāršais vai trīsdaļīgais plāns, bet iespējams pierakstīt savas domas vienkāršu vārdu, frāžu vai teikumu formā par to, ko autors gribētu rakstīt katrā no pārsprieduma daļām.

Svarīgi izprast arī pārsprieduma uzbūvi un galvenos nosacījumus katrai darba daļai. Kā rāda pieredze un aptaujas rezultāti, izglītojamajiem grūtības rada ievadteikuma sastādīšana, kā arī iztīrījuma atkāpju veidošana un fakti izmantošana, tāpēc tiek piedāvāts pārsprieduma veidošanas plāns, kurā uzskatāmi parādīts katrai daļai būtiskais (skat.3.3.shēmu). Izglītojamie rezultātā ir apguvuši prasmi nevis sastādīt plānu, bet gan prasmi plānot pārsprieduma rakstīšanu. Šeit lietderīgi piedāvāt vērtēšanai vismaz vienu pārspriedumu, kur izglītojamie var saskatīt un analizēt katru no kompozīcijas elementiem un to izpildi vai neizpildi, salīdzināt divus viena temata pārspriedumus (7. un 8. pielikums).

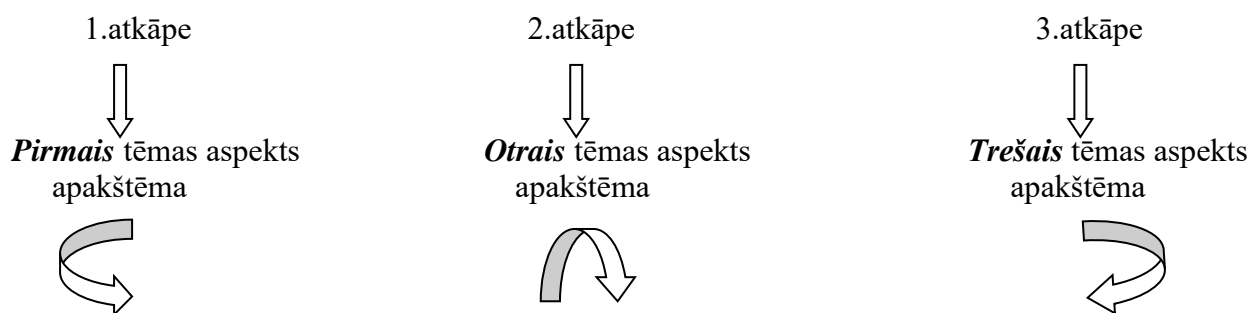
Ja izglītojamais ir plānojis savu pārspriedumu, tad pārsprieduma kompozīcijas noteikumi būs skaidri, un viņš tos būs ievērojis savā darbā un varēs sakarīgi izteikt savas domas zināmā temata robežās. Kad aplūkots pārsprieduma veidošanas plāns, tad lietderīgi grupā kopā sastādīt plānojumu kādai no tēmām.

Pārsprieduma veidošanas plāns

Ievads

<u>Mērķis</u> (izvēlas vienu vai divus *)	<u>Piemērs</u> (ievadteikuma fragments)
* Rosināt interesi -	Vai zināt Interesanti, kāpēc
* Definēt tēmas aktualitāti -	Viena no aktuālākajām tēmāmtēma visos laikos bijusi aktuāla
* Pieteikt konkrēta autora konkrētu darbu -	Viens no lielākajiem meistariem literatūrā Par šo tēmu savos literārajos darbos rakstījuši daiļrade man šķiet interesanta, jo
* Pamatot savu izvēli vai tēmas sašaurinājuma iemeslu -	Mani pārsteidz Mani interesants šķiet..... Svarīgākais Nozīmīgs man ir.....
* Paskaidrot izvirzīto tēmu -	Mīlestība ir Morāle ir Vērtīgais Aktuālais
* Vispārināt tēmu -	Cilvēkiem raksturīgi Mūsu dzīve nav iedomājama

Iztirzājums

- Piesaka problēmu vai definē apgalvojumu;
- Raksturo problēmu vai apgalvojumu vispārīgi;
- Pamato, izmantojot literatūras vai kultūras faktus;
- Sasaista informāciju ar savu pieredzi, salīdzina ar tendencēm; sabiedrībā, izsaka savu viedokli;
- Secinājums par šo atkāpi, bet saistīts ar apakštēmu nākamajā atkāpē.

Nobeigums

- Kopsecinājumi par iztirzājumā analizētajiem aspektiem, jeb apakštēmām;
- Norāde uz līdzībām un atšķirībām;
- Norāde uz vispārīgu problēmu, kas skar iztirzātās apakštēmas;
- Nākotnes redzējums, vēlējums, cerība.

D. Vērtēšana

Svarīgs posms ir pārsprieduma vērtēšana, ko var iedalīt vairākos posmos:

1. Vērtēšanas kritēriju izpratne, analīze, izmantošana;
2. Pašvērtējums – pašanalīze pirms skolotāja vērtējuma;
3. Skolotāja vērtējums;
4. Analīze pēc vērtējuma saņemšanas.

Aptaujas rezultāti rāda, ka izglītojamajiem ir saprotami vērtēšanas kritēriji, jo ar tiem tiek iepazīstināts ikviens. Tā tiek realizēts izpratnes un analīzes process. Lietderīgi ir piedāvāt pašiem skolēniem izlasīt kādu pārspriedumu un vērtēt to atbilstoši kritērijiem. Pieredze rāda, ka tas izglītojamajiem patīk, un viņi prot objektīvi vērtēt, līdz ar to arī paši apgūst netieši prasmes, kas nepieciešamas pārsprieduma rakstīšanai, piemēram, kompozīcija, argumentācija tekstā, valodas un stila līmenis.

Pašvērtējums un pašanalīze ir būtisks posms pēc teksta uzrakstīšanas un nodošanas pedagoga vērtējumam. Izglītojamajiem ir grūti pašiem atrast gramatikas un stila kļūdas, sarežģīti pašiem meklēt viņiem nezināmus trūkumus, bet veiksmīgi var izmantot paškontroles testu, kur ir jāatbild uz dažādiem jautājumiem par pārsprieduma tapšanas procesu (skat. 3.1.testu). Šis tests stimulē arī pareizai darbībai turpmākajos pārspriedumos.

Paškontroles tests pēc pārsprieduma uzrakstīšanas

(apvilkt atbilstošo apgalvojumu)

Vai tekstam ir ievads, galvenā daļa un nobeigums?	Jā	Nē
Vai ievadteikums pievērš lasītāja uzmanību?		
Vai ievadā izteikts apgalvojums par tematu (izvirzīta problēma, jautājums, kas tiks risināts domrakstā)?	Jā	Nē
Vai ir pāreja uz iztīrājumu?	Jā	Nē
Vai iztīrājuma daļās pierādīti ievadā izteiktie apgalvojumi?	Jā	Nē
Vai iztīrājuma punktos ir pāreja no daļas uz daļu?	Jā	Nē
Vai izmantoti fakti, citāti, sava pieredze apgalvojumu pierādīšanai?	Jā	Nē
Vai nobeigumā ir atbilde uz ievadā izvirzīto jautājumu, problēmu?	Jā	Nē
Vai teksts dalīts rindkopās?	Jā	Nē
Vai rindkopas sākas ar atkāpi?	Jā	Nē
Vai ir izteikta personiskā attieksme, dots pamatots vērtējums?	Jā	Nē
Vai teksta galvenā doma izteikta skaidri un saprotami?	Jā	Nē

(atbildēt rakstiski uz 3 s jautājumiem)

1.Ko jaunu par tematu atklāj uzrakstītais teksts?

2.Kāda ir teksta galvenā doma (ideja)?

3.Kas tekstā rada interesi?

Būtiska ir arī analīze pēc skolotāja vērtējuma saņemšanas. Pēc noteiktiem nosacījumiem jau tradicionāli tiek labotas gramatikas kļūdas, grupējot tās ortogrāfijas, interpunkcijas un stila kļūdās, bet izglītojamajam ir jāsaprot un arī jādomā, jāanalizē neveiksmes un veiksmes satura un kompozīcijas jomā. Ideālā variantā skolēns pats spēj atrast atbildi uz jautājumu, kāpēc skolotājs, piemēram, par argumentāciju ielicis 2 punktus, bet ne 5 punktus. Tāpēc var piedāvāt pārsprieduma vērtējuma analīzes tabulu. (skat. 3.2. tabulu)

Jebkurā posmā vērtēšanai jābūt vērīgai uz to, lai sekmētu radošas domāšanas un rakstīšanas kompetenci.

3.2. tabula

Pārsprieduma vērtējuma analīze

Saturs, kompozīcija, valoda

<i>Vērtēšanas kritērijs</i>	<i>Iegūtie punkti</i>	<i>Vērtējuma analīze (Ko neesmu izdarījis, lai iegūtu vairāk punktu?)</i>
Temata izpratne (5)		
Argumentācija (5)		
Apjoms (2)		
Rindkopas (2)		
Secīgums (3)		
Vārdu krājums (3)		

Gramatika

<i>kļūdu grupa</i>	<i>kļūda</i>	<i>pamatojums</i>	<i>piemērs</i>
Ortogrāfijas kļūdas			
Interpunkcijas kļūdas			
Stila kļūdas			

Izmantotie avoti:

1. BLAUA, G. *Man jāraksta domraksts*. Rīga: Zvaigzne, ABC, 1999.
2. URBANOVIČA, I., ŠŪPOLA, R., VANAGA, A. *Latviešu valoda 10. klase*. Rīga: Zvaigzne, ABC, 2010.
3. ŠPŪLE, K. *Latviešu valodas centralizētā eksāmena programmas un darba paraugs*.
Pieejas veids: http://visc.gov.lv/eksameni/vispizgl/dokumenti/20110823_lv_ce_paraugs.pdf
4. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2014_2015_ce_latval_analize.pdf

APTAUJA 1.-3. kursu izglītojamajiem

Respondenta dzimums (apvelciet vajadzīgo zvaigznīti):

Sieviete *

Vīrietis *

Kurss, kurā mācās respondents (apvelciet vajadzīgā kursa ciparu):

1. kurss

2. kurss

3. kurss

Uzrakstiet, kas, jūsuprāt, ir pārsapņiedums?

Uzrakstiet, kāpēc, jūsuprāt, skolā jāraksta pārsapņiedumi?

Vai Jums patīk rakstīt pārsapņiedumus? (apvelciet vajadzīgo zvaigznīti)

Patīk *

Nepatīk *

Dažreiz patīk *

Patika rakstīt atkarīga no temata *

Patika rakstīt atkarīga no mana garastāvokļa *

Patika rakstīt atkarīga no citiem faktoriem (uzrādīt faktoros) _____

Par kādām tēmām labprātāk rakstītu pārsapņiedumus?

1. _____

2. _____

3. _____

Kā jūs gatavojaties pārsapņieduma rakstīšanai? (apvelciet vajadzīgās zvaigznītes, iespējamās vairākas atbildes)

Negatavojos *

Rakstu uzmetumu mājās *

Sastādu plānu *

Meklēju papildmateriālus par doto tēmu *

Atkārtēju stundā apgūto materiālu *

Cits _____ (konkretizēt)

Kas sagādā vislielākās grūtības pārsapņieduma tapšanas procesā?

1. _____

2. _____

3. _____

Vai Jums ir saprotami pārsapņieduma rakstīšanas nosacījumi?

Jā *

Nē *

Daļēji *

Vai Jums ir saprotami pārsapņieduma vērtēšanas nosacījumi?

Jā *

Nē *

Daļēji *

Vai pārsapņiedumā iegūtais vērtējums parasti ir :

augstāks

zemāks

gaidītais

Paldies par piedalīšanos aptaujā!

Uzdevums pārsprieduma temata izpratnei

Pasvītro pamatvārdu vai frāzi pārsprieduma virsrakstā!

1. Pārsteidzošais mūsdienu pasaulē.
2. Atziņas, kas nenoveco.
3. Prāta un jūtu konflikts.
4. Mani ceļabiedri latviešu literatūrā.
5. Atbildība kā problēma.
6. Personība un brīvība.
7. Latviešu tautas lielākās vērtības.
8. Literatūra – mūsu bagātība.
9. Man tuvās tēmas latviešu literatūrā.
10. Man guvums no literatūras.
11. Spilgtākie iespaidi latviešu kultūrā vai literatūrā.
12. Dažādās mīlestības izpausmes.
13. Man interesantais daiļradē.
14. – laikmetīgs literārs darbs.
15. Cilvēka priekšstati par laimi
16. Man būtisku problēmu risinājums
17. Būt vai nebūt.
18. Mans jā un mans nekad. (E.Raups)
19. Personības pretrunas.
20. Individīds un sabiedrība.

Kultūras fakti:

Mūzika
Māksla
Deja
Teātris (*izrādes, aktieri, teātri*)
Kino
Muzeji
Kultūras pasākumi (*kultūras festivāli*
Dziesmu un Deju svētki)
Kultūras darbinieku dzīve un darbība
Kultūras iestāžu darbs (*bibliotēkas, kultūras nami*)
Kultūras TV, internetā, presē („100g kultūras”,
www.kultura.lv)
Latviešu tautas tradīcijas
Citāti

Literatūras fakti:

Informācija par rakstnieka dzīvi
Literārie darbi (*tematika, ideja, sadzīve*)
Literārie varoņi (*raksturi, rīcība, attiecības*)
Folkloras materiāli (*tautasdziesmas*
pasakas, sakāmvārdi, parunas, mīklas)
Citāti

Literatūras un kultūras fakti

Uzdevums.

Izvēlies(skaits) literatūras vai kultūras faktus, uzraksti piemērus un pamato to aktualitāti!

Fakts	Piemērs	Pamatojums
Mūzika		
Māksla		
Deja		
Teātris (<i>izrādes, aktieri, teātri</i>)		
Kino		
Muzeji		
Kultūras pasākumi (<i>kultūras festivāli, Dziesmu un deju svētki</i>)		
Kultūras darbinieku dzīve un darbība		
Kultūras iestāžu darbs (<i>bibliotēkas, kultūras nami</i>)		
Kultūras TV, internetā, presē (<i>„100g kultūras”, www.kultura.lv</i>)		
Latviešu tautas tradīcijas		
Literārie darbi (<i>tematika, ideja, sadzīve</i>)		
Literārie varoņi (<i>raksturi, rīcība, attiecības</i>)		
Folkloras materiāli (<i>tautasdziesmas, pasakas, sakāmvārdi, parunas, mīklas</i>)		

Literatūra – manu vērtību pasaules veidotāja.

Cilvēka iekšējās pasaules veidošanās process ir individuāls un laikietilpīgs. Liela loma šajā procesā ir vērtībām, jo tās ir cilvēka uzskatu pamatā. Liela daļa vērtību nāk no ģimenes, citas- no skolas sola. Literatūra ir nozīmīga vērtību apzināšanās ceļā, tā ir lieliska iespēja skolniekam, vēl nepieredzējušam jauniešiem, izdzīvot citu dzīvi un veidot savu vērtību pasauli. Man literatūra ir devusi izpratni par dzimteni, mājām, tuvākajiem cilvēkiem.

Izlasot kādu patiesi labu grāmatu, cilvēks savā pieredzē kļūst par pāris gadiem vecāks. Man tā bija brīdī, kad biju pabeigusi lasīt dzejnieces, dramaturģes Māras Zālītes pirmo prozas grāmatu „Pieci pirksti”. Grāmata man palīdzēja saprast, cik liela nozīme ir laikam, kurā esi dzimis un audzis, un cik ļoti es mīlu savu dzimteni. Romāna galvenās varones Lauras izjūtas brīdī, kad viņa, pārbraukusi vecāku dzimtenē no Sibīrijas, izkāpj no vilciena un ieelpo Latvijas gaisu, liek apzināties man dzimtās zemes jēdziena piepildījumu. Šis autobiogrāfiskais romāns liek saprast dzimteni kā īpašu vērtību, nevis kā pašsaprotamu realitāti. Māra Zālīte ar romānu „Pieci pirksti” atklāja man, cik ļoti man ir paveicies, ka piedzimu brīvā, neatkarīgā valstī, kurā nav jābaidās no netaisnības, un cik ļoti es mīlu savu dzimteni.

Dzimtenes mīlestība, protams, sākas no dzimtās mājas un tuvākās apkārtnes, kurā bērnībā spēlējies, bet vēlāk strādā. Dzejnieks Edvarts Virza 20.gadsimta trīsdesmitajos gados tapušajā poēmā prozā „Straumēni” lika man, 21.gadsimta jauniešiem, citādāk paraudzīties uz savām lauku mājām, pagalmu un darbiem, kas jāveic dārzā un laukā. Izlasot šo savdabīgo literāro darbu, es sapratu, cik īpašas ir ģimenes vakariņas pēc smaga, bet piepildīta darba un cik jēgpilni ir dzīvot laukos un redzēt, kā mainās norises dabā Gluži tāpat kā Straumēnu mājās, arī manās mājās bija zirdziņš, kas palīdzēja veikt visus grūtos darbus. Grāmata „Straumēni” liek novērtēt mazos mājas sīkumus, ikdienišķās norises kā laika rituma daļu un uzskatīt dzimtās mājas par vērtību, kura nezūd, bet iespaido cilvēku visu dzīvi.

Šķiet, viens no labākajiem veidiem, kā apzināties patiesās vērtības cilvēku attiecībās, ir izlasīt psiholoģiskā reālisma pamatlicēja Rūdolfā Blaumaņa meistarnoveles. Piemēram, izlasot „Raudupieti”, es ieraudzīju, cik nežēlīgi var būt cilvēki šajā pasaulē, un sapratu, cik svarīga man ir ģimene un attiecības starp bērniem un vecākiem. Bagātās atraitnes Raudupietes bezatbildīgā attieksme pret savu dēlu Matīsiņu, uztverot viņu par traucēkli attiecībās ar iecerēto Kārli, man radīja pārliecību, ka bērni ir pats dārgākais, kas sievietei var būt.

Izvēloties labu literatūru, lasītājs arī izvēlas lielisku iespēju, kā veidot savu personību un izpratni par vērtībām. Latviešu literatūrā par maniem palīgiem vērtību meklēšanā ir kļuvuši Māra Zālīte, Edvarts Virza, Rūdolfs Blaumanis- dažādu laika posmu atšķirīgi rakstnieki. Lasītāja individuālajai pieredzei satiekoties ar rakstnieka vērojumiem literārajā dabā, izveidojas jauna, īpaša vērtību pasaule.

http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2014_2015_ce_latval_analize.pdf

Literatūra – manu vērtību pasaules veidotāja

Vērtības veido cilvēka kodolu, tas (atšķirībā no atoma) ir nedalāms. Manuprāt, vērtības nevar strauji mainīties. Protams, tās var nobružāties, tikt pārvietotas, bet tas notiek pamazām, citādi cilvēks nespēj dzīvot. Kodols satur cilvēku kopā, tā tuvumā ir visspēcīgākā gravitācija, tāpēc viss, ko darām, ir vērsts uz šo vērtību kodolu. Pirmo materiālu dod ģimene, tālāk to slīpējam paši, piemēram, lasot grāmatas. Tas svarīgākais, ko uzskatu par vajadzīgu, ir godīgums, pašpaļāvība un gaišums pasaules uzverē.

Godīgums pret sevi un citiem ietver uzdrošināšanos pārvarēt bailes, neizvēlēties vieglāko ceļu, apzinoties svarīgāko dzīvē. A.Hakslīja „Brīnišķīgā jaunā pasaule” attēlo cilvēces dzīvi, ja valda ērtības un izklaide. Bezrūpība notrulina maņas, tā degradē vērtību sistēmu. Protams, nevajag ieslīgt mazohismā, bet darbs palīdz saglabāt mugurkaulu. Izcils piemērs ir Spīdola Raiņa lugā „Uguns un nakts”. Viņa redzēja un saprata, kā būs labāk, viņa neļāvās ieradumam principa pēc. Par spīti tam, ka vienmēr būs pretpēks, ir jāuzdrošinās paust savu nostāju, lai arī cik būtu bail. Godīgums arī prasa upurus, un bez pašpaļāvības tas nemaz nav iespējams.

Lai varētu saņemt stāties pretī, ir jābūt skaidrai nostājai, jāuzticas sev. Šī paļaušanās man vēl ir jānostiprina, pirmo izpratni par to man deva A.Bela romāns „Būris”, jo tikai nokļūšana bleķa un savu domu būrī tā galvenajam varonim lika meklēt rezerves sevī. Cilvēkam jābūt pašam par sevi spējīgam mīlēt sevi un nenožēlot izdarīto. Tev ar sevi jāsadzīvo viss atlikušais mūžs, tāpēc smieklīgi, ka visbiežāk tieši cilvēks pats sevi ierobežo, ieliek būrī. Šo pašpārmētumu graužošās sekas redzamas krievu rakstnieka L.Tolstoja romanā „Anna Kareņina” galvenās varones tēlā. Protams, ļoti svarīga ir arī sabiedrības nostāja, bet cilvēks nedrīkst noniecināt pats sevi, redzot tikai tumšos un ārdošos spēkus. Tāpēc svarīga ir gaišuma izjūta domās.

Lai dzīve nebūtu tikai augstu standartu, pienākumu un kategoriskuma jūra, ir jābūt apstāties un priecāties par saullēktniem un saulrietiem, kas jūru iekrāso kā impresionisti- katru brīdi citādu. Angļu rakstnieka D.H.Lorensa stāstu krājums „Saule” man lika izjust prieku, ko sniedz saule, zviedru bērnu rakstnieces A. Lindgrēnes grāmata „Ronja – laupītāja meita” mani mudināja katru gadu ar nepacietību gaidīt pavasara iestāšanos, latviešu dzejnieces V.Belševicas autobiogrāfiskais romāns „Bille”- iejusties 18.novembra Latvijas Republikas Proklamēšanas dienas noskaņās, raugoties sveču liesmās. Mazi dabas un cilvēku vērojumi katru dienu var padarīt īpašu un brīnumainu. Brīdis ir vērtība, jo tas ir vienīgais, kas tev patiesi pieder.

Literatūras dažādība man mācījusi turēt acis, prātu un sirdi vaļā un piedzīvoto, uztverto, pārdomāto pievienot savam domu kodolam, kurā īpaša nozīme piešķirta godīgumam pret sevi, paļāvībai uz sevi un savas gaišuma izjūtas veidošanai, tverot īpašos, piepildītos dzīves brīžus.

http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2014_2015_ce_latval_analize.pdf

Pārspriedums

„Mans jā un mans nekad”

(E. Raups)

Katrs cilvēks savas dzīves laikā, pārvarot dažādas grūtības, saprot, kas ir viņa „jā” un kas ir viņa „nekad”. Mēs nevar spriest par visiem, jo katram tas ir citādāk. Tas, ko cilvēks uzskata par viņa „jā” un viņa „nekad”, bieži vien atkarīgs no viņa dzīvesstāsta, jo katrs šajā dzīvē ir gājis savu ceļu un pārvarējis savas problēmas.

Pirmais un, manuprāt, viens no svarīgākajiem mans „jā” ir uzticība, bet mans „nekad” – krāpšana. Mūsdienās šī problēma ir aktuāla, jo daži tiešām ir uzticīgi, bet daži, meklējot kaut ko labāku, vienkārši krāpj. Uzticība ir kaut kas tāds, ko vajadzētu saglabāt visu mūžu. Tā ir kā papīrs, ja tas vienreiz tiek saburzīts, tad atpakaļ tādu, kā iepriekš, to atgriezt nevar. Skatoties uz mūsdienu cilvēkiem, liekas, ka uzticība tagad līdzinās sabiedriskajai tualetei. Ir grūti kādam uzticēties, jo arī tavam draugam ir draugi un tā veidojas savdabīga ķēdīte, kur uzticības procents sarūk līdz ar ķēdītes posmu skaita palielināšanos.

Uzskatu, ka krāpt cilvēku ir zemiski. Daudziem mūsdienās tā ir norma. Tā cilvēki tiecas pēc kaut kā labāka, nenovērtējot to, kas viņiem ir tagad. Šī problēma atspoguļota arī latviešu literatūrā un jau gadsimtiem nav sveša latviešiem. Mākslas filmā „Aija”, kas uzņemta pēc J. Jaunsudrabiņa triloģijas motīviem, parādīta Jāņa mīlestība un uzticība Aijai, bet pretstats ir Aija, kurai nav svēts nekas un arī krāpšana. Viņa tiecās pēc kaut kā labāka, bet precīzāk pēc naudas. Bet vai tas ir attaisnojums viņas zemiskajai rīcībai?

Cilvēka drosme un spēja pieņemt pareizus lēmumus šodien ļoti svarīga mērķu sasniegšanai. Varu teikt, ka ir daudz drosmīgu cilvēku, bet drosmi iespējams izrādīt dažādi. Daži ir drosmīgi ar to, ka viņi ne no kā nebaidās, bet daži ar to, ka viņi spēj pārvarēt dažādas dzīves grūtības un ir morāli drosmīgi. Ja kāds neprot vai nespēj pieņemt savu lēmumu, tad jārēķinās ar to, ka būs jāpakļaujas citam. Ir cilvēki, kas izmanto iespēju gūt labumu sev brīžos, kad kāds cits nespēj uzņemties atbildību. Drosme un nespēja pieņemt pareizus lēmumus atspoguļota A. Brigaderes pasaku lugā „Sprīdītis”, kur galvenais varonis atstāja mājas, lai meklētu laimi tālu no mājām, nesaprotot to, ka vislielākā laime ir vecāki, tuvinieki un mājas. Meklējot savu laimi, Sprīdītīm nācās pārvarēt dažādas grūtības, bet viņš izrādījās drosmīgs. Katram ir sava izpratne par laimi, bet cilvēkam ir jāsaprot, ka viņam ir tas, kā varbūt nav citiem, par ko citi tikai sapņo.

Esiet uzticīgi drosmīgi, pieņemiet pareizus lēmumus, esiet personības! Cieniet un mīliet cilvēkus, kas ir ar Jums, jo tā ir lielākā laime.

Autors Rēzeknes tehnikuma audzēknis

Pārspriedums

„Mans jā un mans nekad”

(E. Raups)

Katram cilvēkam ir savas domas, savi uzskati. Mēs visi esam personības, un mums ir tiesības domāt atšķirīgi, neviens nedrīkst mūs par to nosodīt. Dzīvē bieži rodas situācijas, kad jāstāv izvēles priekšā starp šķiet tik vienkāršiem vārdiem „jā” un „nē”. Ir daudz lietu, kurām dzīvē saku „jā”, piemēram, dzīves baudīšanai, taču esmu kategoriski noskaņots pret nodevību un pret to, ka cilvēki padodas, necīnās līdz galam.

Dzīves baudīšana daudziem jauniešiem saistās ar alkohola lietošanu, naktsklubu apmeklēšanu, taču es to formulēju citādi. Man dzīves baudīšana saistās ar lietderīgu laika pavadīšanu, spēju saskatīt šajā pasaulē vēl nesaskatīto, atklāt vēl neatklāto. Daļēji varu sevi asociēt ar Sprīdīti no A. Brigaderes pasaku lugas „Sprīdītis”. Arī viņš vēlējās atrast ko nezināmu, nesaskatāmu, nesaprotamu. Atšķirībā no manis, viņš lugas beigās saprata, ka tas brīnišķīgais un neatvairāmais nav tālu jāmeklē, tas ir tepat tuvumā. Es līdz šai atziņai vēl neesmu nonācis, es vēl meklēju....Daudz piedzīvojumu, interesanti notikumi ir tas pēc kā alkstu, jo tikai tā varu izbaudīt dzīvi visā tās krāšņumā. Taču ir lietas, kuras dzīvē nekad nedarīšu un nemēģināšu darīt. Tā, piemēram, ir nodevība.

Nodevība ir skārusi ļoti daudzus cilvēkus visos laikos. Manuprāt, tā ir vissāpīgākā sajūta pasaulē, tādēļ es kategoriski saku „nekad nodevībai”. Šobrīd nodevību redzu visur: ģimenēs, mīlestībā, politikā. Es bieži sev uzdodu jautājumus: „Kādēļ cilvēki nodod viens otru? Vai no tā viņiem kļūst vieglāk?” manuprāt, nodot un piekrāpt otru ir viegli. Taču, ja sabiedrībā, kurā es dzīvoju, visapkārt valda nodevība un meli, tad rodas sajūta, ka varu melot, nepildīt solījumus, pienākumus. Manuprāt, tas ir sākums nodevībai, kad nav pienākuma izjūtas ne pret sabiedrību, ne pret ģimeni, valsti. Mūsdienās pastāv uzskats, ka nodevība un krāpšana ir parasta uzvedības un attieksmes norma sabiedrībā. Bet kur gan ir cieņa pret otru? Kādēļ līdzināties kādam? Kādēļ ļauties bara instinktam? Ja cilvēki sapratīs, ka uz tevi var paļauties, tu sabiedrībā būsi gaidīts, cienīts, bet nez kāpēc šī cieņa svarīga tikai dažiem. Tieši tādēļ es nekad nenododu otru un turu savu vārdu.

Mūsdienās ļoti liela problēma ir pašnāvības. Cilvēki pieliek sev roku, ja ir zaudējuši pēdējo cerību. Bieži vien nonāku situācijās, kad ir spēku izsīkums, bet esmu sev nosolījis nekad nepadoties. Man dzīvē tagad ir ļoti grūts posms, tādēļ gribasspēks man palīdz cīnīties ar veselības un pārējām dzīves problēmām. Tieši latviešu izcilā rakstnieka R. Blaumaņa novelē „Nāves ēnā” saskatīju daudzu varoņu cīņas sparū, vēlmi dzīvot, neskatoties uz radušos draudīgo

situāciju uz ledus gabala. Man arī ir sava metode, kā tikt galā ar savām problēmām. Es ņemu papīra lapu un rakstu dzeju, ņēmu ģitāru un tajā brīdī izspēlēju visu, kas ir uz sirds. Rodas dziesmas, kuras spēlēju tikai sev. Tas ir man spēka avots, kas neļauj padoties.

Bieži esam izvēles priekšā starp jā un nē, bet lēmums ir jāpieņem, par to mūs nedrīkst nosodīt, lai gan vienmēr atradīsies kāds, kas to labprāt darīs, bet mēs nedrīkstam padoties. Cīnītājiem pieder pasaule!

Autors Rēzeknes tehnikuma audzēknis